

Ящук В. І.,

ORCID ID: 0000-0003-2651-4918, Researcher ID: F-9466-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ МІСТА

***Анотація.** У статті досліджується рекреаційний простір як об'єкт управління інноваційним розвитком сучасного міста. Обґрунтовується необхідність використання інноваційних підходів до розвитку територій міста, необхідність забезпечувати задоволення зростаючих запитів мешканців міст до якості і доступності рекреаційних послуг. Досліджено категорію "рекреаційний простір", зроблено висновок про необхідність переходу від управління рекреаційними зонами до управління рекреаційним простором. Наведено приклади досвіду міста Львів, який демонструє можливість інноваційної модернізації рекреаційного простору історичного центру міста, шляхом реновації промислових об'єктів в сучасні інноваційні культурно-дозвільні бізнес-структури, які поліпшують загальний стан рекреаційної інфраструктури міста. Проаналізовано чинники інноваційного розвитку рекреаційного простору міста, при управлінні розвитком міського простору робиться акцент на необхідності використання поліцентричної моделі, що дозволяє ефективно вирішувати існуючі проблеми якості та доступності рекреаційного простору.*

Ключові слова: рекреація, рекреаційний простір, інноваційний розвиток, креативний простір, територіальне планування, управління розвитком.

Yashchuk V. E.,

ORCID ID: 0000-0003-2651-4918, Researcher ID: F-9466-2019,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel & Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

RECREATIONAL SPACE AS AN OBJECT OF MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE CITY TERRITORIES

***Abstract.** The article investigates the recreational space as an object of management of innovative development of a modern city. The necessity of using innovative approaches to the development of the city's territories, as well as the necessity to provide satisfaction of growing requests of cities inhabitants to the quality and accessibility of recreational services, is substantiated. The category "recreational space" was explored, the conclusion was made on the need of transition from management of recreational zones to management of recreational space. Examples of the city of Lviv experience are presented, demonstrating the possibility of innovative upgrading of the recreational space of the historic city center by renovating industrial objects into modern, innovative cultural and recreational business structures which improve the overall state of the recreational infrastructure of the city. The factors of the innovative development of the city recreational space are analyzed, while managing the development of urban space the emphasis is placed on the need to use a polycentric model that allows to effectively solve existing problems of quality and accessibility of recreational space.*

Key words: recreation, recreational space, innovative development, creative space, territorial planning, management of development.

JEL Classification: Q26; R10; O20; O31

Постановка проблеми. В сучасних умовах досягти високої ефективності в рекреаційному секторі економіки неможливо без інновацій, які сприяють вирішенню проблем освоєння рекреаційних ресурсів при збереженні їх унікальності та якості, що, в свою чергу, задовольняє рекреаційні потреби відпочиваючих. Планування на рекреаційних територіях повинно орієнтуватися на творчі нестандартні підходи, враховувати природну та історико-культурну унікальність території, що сприятливо позначиться на відпочинку рекреантів, а також сприятиме впровадженню інноваційних методів відновлення їх життєвих сил і трудової активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями, які торкаються найрізноманітніших аспектів рекреаційного проектування, займалися багато дослідників сучасності, зокрема: Величко В. В., Лукьянова Л. Г., Цибух В. І., Савранчук Л. А., Явкін В. Г., Смаль І. В., Покоłodна М. М., Рябев А. А., Полчанінова І. Л. [1-5] тощо. Разом з тим, планування рекреаційного простору міста і проектування рекреаційної інфраструктури розглядаються з точки зору обсягу та якості наявних ресурсів, не торкаючись інших, не менш важливих для забезпечення рекреації аспектів. Продовжує залишатись актуальною необхідність в подальших дослідженнях низки питань щодо сталого розвитку рекреаційної сфери міст. Проблеми, перераховані вище, їхня актуальність обумовили вибір теми статті, визначили її мету й завдання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження рекреаційного простору як об'єкта управління інноваційним розвитком території міста та обґрунтування необхідності запровадження інновацій при плануванні рекреаційного простору міст

для отримання конкурентних переваг та створення сприятливих умов для задоволення матеріальних та рекреаційних потреб людини, підвищення життєвого рівня та якості життя широких верств населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема організації та управління рекреаційним простором міста обумовлена специфікою психофізіологічних потреб людини. Вона потребує трьох видів рекреації: щоденної – після завершення робочого дня, щотижневої – у вихідні та святкові дні, щорічної – у періоди відпустки. Отже, середовище її проживання повинно бути здатне в значній мірі ці потреби задовольняти, а самі індивіди повинні прийняти ці властивості і можливості середовища, не ігнорувати їх, а включити в свою стереотипну модель просторової поведінки. Тільки в цьому випадку можна вважати, що мета управління рекреаційним простором досягнута, а потреба в тій чи іншій циклічній рекреації індивіда задоволена.

Організація ефективного управління рекреаційним простором вимагає уточнення суті даної категорії. В межах системного підходу рекреаційний простір можна представити як сукупність взаємопов'язаних елементів – підсистем, відображених на рис. 1.

Відповідно до рис. 1 рекреаційні ресурси – це об'єкти матеріального і нематеріального характеру, пряме або опосередковане споживання яких може сприяти відновленню або розвитку фізичних, психічних, духовних, інтелектуальних сил людини.

Рис. 1. Підсистеми рекреаційного простору території

Рекреаційна інфраструктура – це об’єкти матеріального світу, які існують, щоб забезпечити можливість здійснення рекреаційної діяльності. Рекреанти – це безпосередні споживачі рекреаційних послуг, які прагнуть таким чином задовольнити свої потреби. Рекреатори – це суб’єкти рекреаційної діяльності, фізичні та юридичні особи, які безпосередньо здійснюють виконання соціального замовлення на надання рекреаційних послуг та отримують прибутки за результатами продажу своїх послуг. Органи державного регулювання – інституційні утворення різних рівнів управління, уповноважені від імені держави приймати рішення, прямо або побічно зачіпають інтереси або можливості функціонування перерахованих вище підсистем рекреаційного простору.

Рекреаційний простір – складне і багатозначне поняття. На думку О. О. Бейдика [6], рекреаційний простір – частина соціального простору, що використовується для рекреаційної діяльності; формується внаслідок діяльності відпочиваючих і організаторів відпочинку. В свою чергу, рекреаційна зона – це спеціально виділена й організована територія в місті та в межах зеленої зони, призначена для відпочинку населення [7, 8]. Поняття рекреаційного простору, таким чином, відсутнє на законодавчому рівні, є лише рекреаційні зони, які і є зазвичай реальним об’єктом державного управління на практиці. Дані об’єкти цілком традиційні та повсякденні, не вимагають і не припускають широкої інноваційної модернізації, що дуже зручно для органів державного управління, але все менш зручно для безпосередніх рекреантів. В умовах прискореного темпу життя у містах і посилення професійного та загального антропогенного навантаження мешканці міст висувають підвищені вимоги до рекреаційних послуг, які повинні прискорювати і підсилювати процес відновлення фізичних і духовних сил людини. Саме тому потрібно перейти від управління розвитком рекреаційних зон до управління розвитком рекреаційних просторів міста, базованого на посиленні ролі інноваційної складової.

Типологізація рекреаційного простору може проводитися за різними ознаками. Рекреаційні простори можуть бути просторами коротко-, довгострокового використання, відкритого або закритого типу, організовані і стихійні тощо. В межах функціонального підходу можна виділити наступні типи рекреаційних просторів [9]:

1. Лікувально-оздоровчий простір, що включає в себе санаторії, пансіонати, бювети, галереї, парки, бази відпочинку, готелі, кемпінги, підприємства громадського харчування.

2. Фізкультурно-спортивний простір, що включає фізкультурні, спортивно-тренажерні будівлі та споруди, спортивні комплекси, майданчики, басейни та інші спортивні об’єкти.

3. Освітньо-пізнавальний простір, що включає музеї, бібліотеки, історичні та архітектурні пам’ятки, етнографічні об’єкти, етнічні села, центри майстерності і ремесел, природні пам’ятки тощо.

4. Розважальний простір, що включає площі, перехідні зони, театри, концертні зали, кінотеатри, клуби, паркові атракціони тощо.

Посилення ролі інновацій у формуванні та розвитку рекреаційного простору вимагає посилення ролі креативної складової в реалізованих рекреаційних практиках. У найзагальнішому вигляді ці практики включають в себе етапи, пов’язані з конструюванням рекреаційного простору, вибором пріоритетного напрямку діяльності, визначенням доступних засобів і інструментів, формальних і неформальних способів взаємодії, створення інтерпретацій рекреаційного простору. Самі практики конструювання рекреаційного простору, аналізуючи їх в контексті креативності, слід поділяти на споживчі, творчі та управлінські. Якщо говорити про інноваційні методи моделювання, моделювання рекреаційних комплексів досі ніде не застосовувалося, тому його можна вважати інноваційним.

Організаторам рекреаційних просторів слід орієнтуватися на створення умов для реалізації різних форм пізнавальної діяльності рекреантів. Існуючі простори великих міст, орієнтовані на культурне дозвілля, часто представлені сучасними, але абсолютно типовими, в деякому сенсі навіть стандартизованими, торгово-розважальними центрами, вони лише частково відповідають новому формату рекреаційних потреб, орієнтованих на більш активні форми залучення, на творче самовираження на індивідуальному або груповому рівні, на спільне створення в процесі рекреації подій, а не пасивне споглядання.

У сучасному суспільстві вже відбулися серйозні зміни в сутності споживання будь-яких товарів і послуг, у тому числі і рекреаційних. Найважливішою характеристикою споживання сьогодні стає можливість розвиватися і розвивати власні навички. Говорячи, наприклад, про вихідні дні і періоди відпустки як про час найбільшої затребуваності рекреаційних послуг, слід зазначити, що люди часто використовують їх для заняття спортом, пішим туризмом, скелелазіння або різьблення по кістці і дереву тощо. Не тільки тому, що хочуть активно провести вільний час, а й тому, що прагнуть максимально радикально змінити звичний характер діяльності, відійти від повсякденності, випробувати нові переживання. Саме такий підхід сприяє більш швидкому повному відновленню фізичних, інтелектуальних, духовних сил. Саме такі рекреаційні простори можна вважати об’єктами інноваційного розвитку міських територій в сучасних умовах.

У Львові є позитивний досвід створення подібних креативних рекреаційних просторів. Його історичний і діловий центр насичений мало затребуваними сьогодні площами колись успішних промислових підприємств. Поряд з цим виникає необхідність розвивати нові креативні простори, в тому числі шляхом трансформації невикористовуваних промислових об’єктів. Найбільш відомим із подібних уже реалізованих проектів є FESTrepublic – це новий креативний простір, який будують у Львові з метою розширити центральну частину міста та створити максимально комфортні умови праці та

відпочинку [10]. У колишньому приміщенні заводу “Галичскло” (площею близько 2 га) на відстані близько 3 км від центру міста створено креативний квартал, де передбачено громадський простір для виставкових, культурних заходів, різноманітних акцій та місця для відпочинку відвідувачів з дітьми. Зокрема, створено приміщення для офісів, ресторанів, виставок, виробництва та концертів, спортивного залу, івент-холу, нічного клубу.

Проблема деградації рекреаційного простору в містах України сягає корінням ще у радянське минуле. Основна частина рекреаційної інфраструктури в умовах планової командно-адміністративної економіки виступала сателітом об’єктів виробничої інфраструктури. Економічні реформи, що проводяться в зв’язку з переходом до ринкової економіки, призвели до втрати значної частини виробничого потенціалу і об’єктів виробничої інфраструктури. Об’єкти соціальної сфери як міського, так і регіонального значення як непрофільні активи виявилися в умовах дефіциту фінансування і стали активно виводитися за баланси підприємств. Ринкові ж механізми в кризовий період перенаправляли, вивільняючи активи в галузі і сфери діяльності, здатні в умовах того часу забезпечити максимально швидкий економічний ефект для нових власників, зазвичай на шкоду соціальній та екологічній функції.

Як підсумок, вже до середини 2000-х років в більшості великих міст загострилися проблеми екології транспорту, деградації рекреаційної інфраструктури і нерозвиненості рекреаційного простору в цілому. Це, в свою чергу, почало призводити до ситуації, коли переваги проживання в міському просторі, пов’язані з розширеними можливостями і зручністю користування “плодами” розвинутої виробничої та соціальної інфраструктури, розвивати і примножувати людський капітал, почали повсюдно нівелюватися посиленням існуєючих і виникненням нових ризиків для життя і здоров’я мешканців міст, серед яких – зростання масштабів забруднення навколишнього середовища, поширення девіантної поведінки, психічних розладів.

Креативні інновації у формуванні та розвитку рекреаційного простору міста вимагають ресурсного забезпечення. Основні групи таких ресурсів, які є факторами розвитку, цілком традиційні. Це історико-культурні, демографічні, управлінські, інфраструктурні, природно-кліматичні.

Історико-культурні чинники є найважливішим ресурсом при формуванні сучасного рекреаційного простору. Вони визначають історичний контекст і унікальність простору, сам рекреаційний потенціал території.

У зв’язку з цим значимість даного чинника для Львова важко переоцінити. Щорічно місто приймає мільйони туристів, які прибувають відчувати його неповторний колорит, дух великої культури в різних її проявах, який вдається зберігати протягом багатьох століть, незважаючи на революції, війни, соціально-економічні перетворення тощо. Разом з тим, це ускладнює пошук шляхів інноваційного розвитку даного рекреаційного простору, адже

обмежує вибір можливих підходів та інструментів при плануванні і реалізації стратегії оновлення. Реалізовані інновації в цьому сенсі повинні повністю відповідати головному принципу – не нашкодь.

Проблемою багатьох міст є те, що їхній рекреаційний простір, який історично склався, не завжди дозволяє реалізувати стратегію адаптивної рекреації, тобто зробити його зручним для задоволення рекреаційних потреб різної циклічності і характеру. Місто – це великий, складний, живий організм, в якому “все залежить від усього”. Зокрема, у м. Львів можна спостерігати незадовільний стан транспортних комунікацій міста, з незліченними аваріями і пробками та “розбухання” міської території при наявності величезних неосвоєних і засмічених просторів всередині міста, в тому числі в історичній його частині.

Демографічний фактор також відіграє велику роль з огляду на те, що, по-перше, саме від нього і його характеристик залежать характер використання та масштаби залучення в господарський оборот всіх інших факторів, а по-друге, – специфіка сформованого в результаті рекреаційного простору. Врахування даного чинника дозволяє говорити про можливість формування за гендерним принципом рекреаційних кластерів, які в кінцевому підсумку будуть сприяти підвищенню якості рекреаційного простору міста.

Фактори управління та інфраструктурні чинники слід аналізувати разом. Розвиток, сегментація, спеціалізація міської інфраструктури, підвищення рівня значущості рекреаційного простору зумовлені високою і зростаючою високими темпами часткою міського населення. З урахуванням цієї тенденції розвиток міського простору, в тому числі управління розвитком і локалізацією рекреаційного простору, слід здійснювати на основі концепції поліцентризму.

Концепція поліцентризму, що виникла ще в ХХ ст., передбачає: міський простір формується і розвивається як безліч відносно самодостатніх кластерів [9], при цьому максимально ефективно використовують в своїй структурі природні елементи навколишнього природного середовища, що надає кожному кластеру певну індивідуальність, дозволяє задовольнити основні потреби мешканців міст у зайнятості, споживанні, дозвіллі. Особливо актуальним цей підхід стає при плануванні нових міст і районів, реконструкції та реновації існуючих міських територій.

Львову, як і багатьом іншим містам з багатовіковою історією, даний підхід дозволить в повній мірі зберегти переваги багатой архітектурної та культурної спадщини, зосередженої переважно в історичному центрі, доповнюючи його новими сучасними формами рекреаційних просторів, також життєво необхідних місту, що динамічно зростає і розвивається, знизить антропогенне навантаження від процесів повсякденного міського життя на об’єкти історико-культурної спадщини центру міста, ефективність використання яких як об’єктів туристичної і рекреаційної інфраструктури в зв’язку з цим помітно підвищиться. Зростаючий рівень

концентрації і підвищення інтенсивності функціональних процесів життя в центрі міст все більше ускладнює використання культурного, туристичного, рекреаційного потенціалу історичного центру, в той час як поліцентричність територіального розвитку дозволить істотно “розвантажити” високоурбанізовані центри від рутинних функцій, що забезпечують життєдіяльність міста, без шкоди можливостям їх використання з метою туризму та рекреації.

Ріст і розвиток міст дуже часто відбувається на шкоду навколишньому природному середовищу. Екологія майже завжди страждає від процесів урбанізації територій. Тим часом екологічне благополуччя є фактором фізичного і психічного здоров'я людини, фактором його можливого відновлення. Однак проблема нерозвиненості природних об'єктів як елементів рекреаційного простору є актуальною для міст. Паркові зони і сквери – це не тільки екологічно привабливий простір, але і комунікативний центр, місце відпочинку, відновлення фізичних і духовних сил, активної діяльності, що несе високий рекреаційний ефект.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Підбиваючи підсумки, слід зазначити: рекреаційний простір міста як об'єкт управління інноваційного розвитку міських територій – це простір функціонування його підсистем з метою задоволення рекреаційних потреб людей. Основними підсистемами рекреаційного простору є рекреаційні ресурси, рекреаційна інфраструктура, рекреатори, рекреанти, органи державного управління. Роль останніх є ключовою і полягає у створенні інституційного середовища для ефективної взаємодії всіх інших підсистем.

В умовах соціально-економічних перетворень і трансформацій 1990-х – початку 2000-х років увага до проблем забезпечення якісної і всебічної рекреації в містах України помітно зменшилася. Процеси розвитку рекреаційних просторів протікали часто стихійно, призводячи до помітної деградації в тій частині, де надання рекреаційних послуг не дозволяло отримувати доходів. В результаті спостерігалися істотний дисбаланс і деградація рекреаційного простору великих міст України.

Зростання темпу міського життя, збільшення фізичного і психологічного навантаження на мешканців міст вимагають не тільки відновлення, але і інноваційного розвитку об'єктів рекреаційної інфраструктури на основі нових теоретико-методологічних підходів до планування та управління рекреаційним простором міст, що враховують як специфічні риси доступних рекреаційних ресурсів, так і переваги поліцентричної концепції розвитку міського простору, що дозволяє, відтак, істотно підвищити якість, доступність, інтенсивність використання існуючих і проєктованих об'єктів рекреаційної інфраструктури рекреаційного простору міста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посібник / В. В. Величко; Харк. ун-т міськ. госп-ва О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 202 с.

2. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы : учеб. пособие / Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух // [под общ. ред. В. К. Федорченко]. – К. : Вища школа, 2004. – 346 с.

3. Савранчук Л. А. Рекреаційна географія. Письмові консультації. / Л. А. Савранчук, В. Г. Явкін. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. – 110 с.

4. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму / І. В. Смаль. – Ніжин : Видавництво НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. – 264 с.

5. Покоłodна М. М. Конспект лекцій по дисципліні “Рекреаційні комплекси” (для студентів 4 курсу денної і заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, галузі знань 0201 “Культура”, галузі знань 0307 “Туризм” напрямку підготовки 6.020107 “Туризм”) / М. М. Покоłodна, А. А. Рябев, І. Л. Полчанінова; Харк. ун-т. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 116 с.

6. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. – К. : Палітра, 1997. – 130 с.

7. Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва. Закон України от 02.12.2010 № 2739-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2739-17>.

8. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України; Мінбуд України; Наказ, Правила, Форма типового документа от 10.04.2006 № 105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>.

9. Чеберко Е. Ф. Формирование инновационных бизнес-моделей предприятий туристической отрасли в условиях системного кризиса / Е. Ф. Чеберко, С. А. Смирнов // Управленческое консультирование. – 2016. – № 4 (88). – С. 186-198.

10. FESTrepublic : як на місці заводу у Львові будують ще одне місто [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://voemisto.tv/exclusive/fest-republic_yak_u_lvovi_buduyut_shche_odne_misto_78042.html.

REFERENCES

1. Velychko, V. V. (2013), *Orhanizatsiia rekreatsiinykh posluh: navch. posibnyk*; Khark. un-t misk. hosp-va. O. M. Beketova, KhNUMH im. O. M. Beketova, Kh., 202 s.

2. Luk'janova, L. H. and Tsybukh, V. Y. (2004), *Rekreatsyonnye komplekсы: ucheb. posobyе, pod obshch. red. V. K. Fedorchenko, Vyshcha shkola, K.*, 346 s.

3. Savranchuk, L. A. and Yavkin, V. H. (2012), *Rekreatsiina heohrafiia. Pysmovi konsultatsii., Chernivetskyi natsionalnyi universytet, Chernivtsi*, 110 s.

4. Smal, I. V. (2004), *Osnovy heohrafii rekreatsii i turyzmu*, Vydavnytstvo NDPU imeni Mykoly Hoholia, Nizhyn, 264 s.

5. Pokolodna, M. M. Riabiev, A. A. and Polchaninova, I. L. (2010), *Konspekt leksii po dystsyplini "Rekreatsiini komplekсы"* (dlia studentiv 4 kursu dennoi i zaochnoi formy navchannia osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia bakalavr, haluzi znan 0201 "Kultura", haluzi znan 0307 "Turyzm" napriamu pidhotovky 6.020107 "Turyzm"); Khark. un-t. misk. hosp-va, KhNAMH, Kh., 116 s.

6. Beidyk, O. O. (1997), *Slovnyk-dovidnyk z heohrafii turyzmu, rekrelohii ta rekreatsiinoy heohrafii*, Palitra, K., 130 s.

7. Pro moratorii na vydalennia zelenykh nasadzen na okremykh obiektakh blahoustroiu zelenoho hospodarstva m. Kyieva. Zakon Ukrainy ot 02.12.2010 # 2739-VI, available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2739-17>.

8. Pro zatverdzhennia Pravyl utrymannia zelenykh nasadzen u naselenykh punktakh Ukrainy Minbud Ukrainy; Prykaz, Pravyla, Forma typovoho dokumenta ot 10.04.2006 # 105, available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>.

9. Cheberko, E. F. and Smyrnov, S. A. (2016), *Formyrovanye ynnovatsyonnykh byznes-modelej predpriyatij turystycheskoj otrasly v uslovnyakh systemnoho kryzysa*, *Upravlencheskoe konsul'tyrovanye*, № 4 (88), s. 186-198.

10. FESTrepublic : iak na mistsi zavodu u L'vovi buduut' sche odne misto, available at : http://tvtoemisto.tv/exclusive/festrepublik_yak_u_lvovi_budu_yut_shche_odne_misto_78042.html.

Стаття надійшла до редакції 16 лютого 2019 р.